

۱۵۷۴ نمایندگی جامعه المصطفیٰ العالمية در اصفهان

سرشناسه:	الهی دوست، حمید؛ ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور:	تضمین در قرآن از نگاه مفسران / حمید الهی دوست.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	۳۵۲ ص. ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.
مرجع تولید:	نمایندگی جامعه المصطفیٰ العالمية در اصفهان
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۶۰۰-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
موضوع:	قرآن -- مسائل لغوی
موضوع:	Qur'an -- Language, Style
موضوع:	تضمین (علم نحو)
موضوع:	(Tazmin (Syntax *
شناسه افزوده:	جامعه المصطفیٰ العالمية. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International UniversityAlmustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP ۸۲/۲/الف ۷ت ۶ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۱۵۳
شماره کتابشناسی ملی:	۴۸۵۷۹۳۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تضمین در قرآن از نگاه مفسران
مؤلف: حمید الهی دوست
چاپ اول: ۱۳۹۷ ش / ۱۴۴۰ ق
ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ
● چاپ: نازجستان ● قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مراکز پخش

- ایران، قم: خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
- دوزنگان: داخلی ۰۱۰۵ ۳۷۸۳۹۳۰۹
- ایران، قم: بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

 <http://buy-pub.miu.ac.ir>   @pub_almostafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکندنی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمد باقر شکر
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی
- صفحه آرا: علی عبادی فرد

تضمین در قرآن از نگاه مفسران

حمید الهی دوست

نماینده
جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية
در اصفهان

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می باشد. «جامعة المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره مند سازند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

فهرست

یادداشت مؤلف	۱۱
درآمد	۱۳
۱. تضمین (کلیات و مفهوم‌شناسی)	۱۷
گفتار اول: کلیات پژوهش	۱۷
گفتار دوم: مفهوم‌شناسی پژوهش	۲۵
تضمین لغوی	۲۵
تضمین در شعر	۲۵
تضمین نحوی (بیانی)	۲۶
۱. فایده تضمین از دیدگاه ادیبان	۳۳
۲. فایده تضمین از دیدگاه نگارنده	۳۴
تضمین، حقیقت است یا مجاز؟	۳۵
تضمین، قیاسی است یا سماعی؟	۳۷
۲. بررسی موارد تضمین در آیات قرآن	۴۱
حرف همزه	۴۱
حرف باء	۵۷
حرف تاء	۶۹
حرف ثاء	۷۸
حرف جیم	۷۹

۹۴.....	حرف حاء
۱۰۱.....	حرف خاء
۱۰۶.....	حرف دال
۱۱۱.....	حرف ذال
۱۱۴.....	حرف راء
۱۲۶.....	حرف زاء
۱۲۸.....	حرف سین
۱۴۵.....	حرف شین
۱۴۹.....	حرف صاد
۱۵۳.....	حرف ضاد
۱۶۰.....	حرف طاء
۱۶۲.....	حرف ظاء
۱۶۷.....	حرف عین
۱۸۶.....	حرف غین
۱۹۳.....	حرف فاء
۱۹۷.....	حرف قاف
۲۱۱.....	حرف کاف
۲۱۷.....	حرف لام
۲۱۹.....	حرف میم
۲۲۹.....	حرف نون
۲۴۳.....	حرف واو
۲۴۸.....	حرف هاء
۲۵۲.....	حرف یاء
۲۵۵.....	خاتمه: مهم ترین آیات تضمین در قرآن
۲۵۶.....	نگاه آماری به باب تضمین
۲۵۷.....	نمونه‌ای از آیاتی با دو بار استفاده از باب تضمین

گزارش اجمالی تضمین آیات	۲۵۷
ترتیب آیات بر اساس ترتیب سور	۲۹۷
فاتحة الكتاب	۲۹۸
بقره	۲۹۸
آل عمران	۳۰۲
نساء	۳۰۵
مائده	۳۰۷
انعام	۳۱۰
اعراف	۳۱۲
انفال	۳۱۵
توبه	۳۱۵
یونس	۳۱۷
هود	۳۱۷
یوسف	۳۱۹
رعد	۳۲۰
ابراهیم	۳۲۰
حجر	۳۲۱
نحل	۳۲۱
اسراء	۳۲۲
كهف	۳۲۳
مریم	۳۲۴
طه	۳۲۵
انبیاء	۳۲۵
حج	۳۲۶
مؤمنون	۳۲۶
نور	۳۲۷
فرقان	۳۲۷

۳۲۸.....	نمل
۳۲۸.....	قصص
۳۲۹.....	عنکبوت
۳۳۰.....	لقمان
۳۳۰.....	سجده
۳۳۱.....	احزاب
۳۳۲.....	سبأ
۳۳۲.....	فاطر
۳۳۲.....	یس
۳۳۳.....	صافات
۳۳۳.....	ص
۳۳۳.....	زمر
۳۳۴.....	غافر
۳۳۵.....	فصلت
۳۳۵.....	شوری
۳۳۶.....	زخرف
۳۳۶.....	دخان
۳۳۶.....	جاثیة
۳۳۷.....	احقاف
۳۳۷.....	محمد
۳۳۸.....	فتح
۳۳۸.....	حجرات
۳۳۸.....	ق
۳۳۹.....	ذاریات
۳۳۹.....	طور
۳۳۹.....	نجم
۳۳۹.....	قمر

فهرست ۹

۳۴۵.....	الرحمن
۳۴۵.....	واقعه
۳۴۵.....	حدید
۳۴۵.....	حشر
۳۴۵.....	ممتحنة
۳۴۱.....	صف
۳۴۱.....	تغابن
۳۴۱.....	طلاق
۳۴۲.....	تحریم
۳۴۲.....	ملک
۳۴۲.....	قلم
۳۴۲.....	حاقة
۳۴۳.....	معارج
۳۴۳.....	نوح
۳۴۳.....	جن
۳۴۳.....	مزمل
۳۴۳.....	قیامت
۳۴۴.....	انسان
۳۴۴.....	مرسلات
۳۴۴.....	نبأ
۳۴۴.....	مطففين
۳۴۴.....	انشقاق
۳۴۴.....	لیل
۳۴۵.....	زلزلة
۳۴۵.....	مسد
۳۴۵.....	فیل
۳۴۷.....	کتابنامه

یادداشت مؤلف

سپاس خداوند متعال را که توفیق پژوهش درباره واژگان قرآن و کاربرد تضمین در این کتاب بی نظیر الهی را به این جانب عطا فرمود. بر اساس حدیث رضوی «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعَمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ»، بر خود لازم می دانم از ریاست جامعه المصطفی العالمیه علیه السلام مجتمع عالی اصفهان، حجت الاسلام والمسلمین حاج ابراهیم ملکی اصفهانی و مسئول معاونت پژوهش مجموعه، جناب حجت الاسلام والمسلمین کاندیدان که زمینه چاپ این اثر قرآنی را فراهم آوردند، تشکر کنم. از آقای محمدرضا واعظزاده نیز که در نگارش و تدوین این مجموعه با این جانب همکاری داشتند و همچنین از ارزیاب گرامی حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای محمدامین مؤمنی که نقدهای موشکافانه ایشان در بالندگی این مجموعه نقش مؤثری داشت، قدردانی کنم.

امید است همگان از خادمان قرآن به شمار آییم و مشمول شفاعت قرآن و عترت قرار گیریم.

«تا چه قبول افتد و چه در نظر آید».

حمید الهی دوست

عضو هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه علیه السلام

جامعه المصطفی العالمیه علیه السلام واحد اصفهان

درآمد

تفسیر معتبر قرآن کریم، همان تفسیر اجتهادی و روشمند است که بر اساس اصول و ضوابط پذیرفته شده، برداشت شود. از این اصول، استفاده از ادبیات عرب شامل صرف، نحو، بلاغت و علم لغت است.

نقش تعیین‌کننده ادبیات عرب در تفسیر قرآن، بر هیچ کس پوشیده نیست.

از مباحث ادبی نحوی که در تفسیر قرآن نقش مهمی ایفا می‌کند، تضمین است؛ چنان‌که مفسران، در تفاسیر ادبی و همچنین تفاسیر جامع قرآن به آن اهتمام ورزیده‌اند.

به دلیل اهمیت موضوع و تنوع موارد کاربرد تضمین در قرآن، در این پژوهش موارد تضمین در قرآن از دیدگاه مفسران بررسی شده. طبق احصای صورت پذیرفته در این پژوهش، در مجموع می‌توان گفت که ۴۹۲ آیه، موارد تضمین از دیدگاه مفسران است که ۲۱۸ آیه بررسی گردیده و در متن پژوهش، به ۲۷۴ آیه ارجاع داده شده که در پایان این پژوهش، فهرست این آیات بر اساس سوره قرآن کریم، ارائه شده است.

یادسپاری (اقسام تضمین):

آمار گزارش شده، براساس تصریح مفسران به تضمین یا استنباط

تضمین از تفسیر آنان ذیل آیات یا الحاق موارد مشابه به دو مورد پیشین، از باب اخذ به ملاک مشترک است (تضمین مصرح، تضمین مستنبط، تضمین ملحق).

ناگفته نماند که در این بررسی، بنابر استقصاء کامل موارد تضمین در قرآن نبوده؛ بلکه غرض، نشان دادن پُرکاربرد بودن تضمین در قرآن و نقش تعیین‌کننده آن در تفسیر آیات قرآن است.

مزایای این پژوهش

۱. توجه به دو قسم تضمین (تضمین یک فعل معنای دو فعل، و تضمین یک فعل معنای فعل دیگر)؛
۲. احصای موارد تضمین در قرآن؛ به گونه‌ای که قبلاً با این وسعت بررسی نشده است؛
۳. ارائه فهرست این آیات در پایان پژوهش؛
۴. برخی دیدگاه‌های مفسران نقد و بررسی شده است که موارد آن به ۵۵ فقره می‌رسد؛
۵. برشمردن فواید تضمین؛
۶. معرفی پُرکاربردترین تفاسیر در باب تضمین؛
۷. ارائه پیشینه پژوهش؛
۸. ارائه کاربردهای مختلف یک واژه در قرآن؛ یعنی همه مشتقات یک واژه که مرتبط با بحث تضمین است؛
۹. در مواردی که یک فعل، وجوه مختلفی از معنا را افاده می‌کرد، آن وجوه آورده شده است؛ مانند ظهور به معنای اطلاع و ظهور، به معنای غلبه؛
۱۰. کثرت مراجعه به منابع ادبی و لغوی و تفسیری که با ملاحظه

پاورقی‌ها می‌توان گفت: به صورت تخمینی به حدود سه هزار منبع ادبی، لغوی و تفسیری مراجعه شده است؛
۱۱. برای تألیف این اثر، حدود هفتصد ساعت کار پژوهشی صورت گرفته است.

واژگان کلیدی: نضمین، إشراب، قرآن، مفسران.
گفتنی است که این پژوهش، دو فصل و یک خاتمه دارد و مباحث مقدماتی مثل کلیات و مفهوم‌شناسی، در فصل اول آورده شده است.

